

Ільчук Микола, Радько Віталій, Томашевська Ольга, Томашевський Владислав. Розвиток біржових деривативів та організованого товарного ринку. *Економічний дискурс*. 2025. Випуск 4. С. 255-263.
DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2025-3-26>

УДК 339.172 : 339.13.02
JEL Classification L10, O14, L22

Ільчук Микола

д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

E-mail: ilchuk.m.m@nubip.edu.ua

ORCID: 0000-0001-5129-6110

Радько Віталій

д-р екон. наук, професор кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

E-mail: vitrادko@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2840-394X

Томашевська Ольга

к. е. н, доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

E-mail: tomashevska2011@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2444-7259

Томашевський Владислав

асистент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

E-mail: tomashevs@ukr.net

ORCID: 0009-0001-1139-1372

РОЗВИТОК БІРЖОВИХ ДЕРИВАТИВІВ ТА ОРГАНІЗОВАНОГО ТОВАРНОГО РИНКУ

Анотація

Вступ. Сучасні товарні ринки характеризуються високим рівнем невизначеності, значною волатильністю цін та зростаючим впливом глобальних економічних факторів, серед яких коливання попиту і пропозиції, зміни валютних курсів, торговельні обмеження, фінансові кризи та геополітичні ризики. Особливо це актуально для аграрних товарних ринків, де динаміка цін визначається сезонністю виробництва, кліматичними ризиками, змінами логістичних ланцюгів постачання та нестабільністю міжнародної кон'юнктури.

Методи. У дослідженні розвитку біржових деривативів та організованого товарного ринку використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: діалектичний метод – для пізнання економічної сутності біржових інструментів і еволюції організованих товарних ринків; системний підхід – для аналізу взаємозв'язків між інституційним середовищем, біржовою інфраструктурою та механізмами ціноутворення; порівняльний аналіз – для зіставлення зарубіжного та вітчизняного досвіду функціонування ф'ючерсних ринків;

економіко-статистичні методи – для оцінювання динаміки розвитку біржової торгівлі та ефективності деривативів як інструментів хеджування; інституційний аналіз – для визначення ролі формальних і неформальних правил у формуванні організованого товарного ринку; методи узагальнення та наукової абстракції – для формування теоретичних висновків і обґрунтування напрямів розвитку біржових деривативів.

Результати. Результати дослідження засвідчили, що розвиток біржових деривативів підвищує ефективність організованого товарного ринку через удосконалення механізмів ціноутворення, розширення інструментів управління ризиками та зростання ліквідності торгівлі. Встановлено, що застосування ф'ючерсних і опціонних контрактів сприяє стабілізації доходів учасників ринку, зниженню впливу цінової волатильності та підвищенню прозорості біржової інфраструктури, що є особливо важливим для аграрного сектору. Обґрунтовано, що для України формування повноцінного ринку деривативів потребує інституційного вдосконалення, цифровізації біржових процесів і гармонізації регуляторного середовища з міжнародними стандартами з метою посилення інтеграції у глобальні ринки.

Перспективи. Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом інституційних і регуляторних механізмів розвитку біржових деривативів в умовах інтеграції України до європейського економічного простору та адаптації до стандартів ЄС. Важливим напрямом є розроблення методичних підходів до оцінювання ефективності деривативних інструментів у хеджуванні аграрних ризиків, з урахуванням волатильності світових ринків і кліматичних факторів.

Ключові слова: біржові деривативи, організований товарний ринок, ф'ючерсні контракти, опціонні контракти, хеджування, управління ризиками, ціноутворення, ліквідність ринку, біржова інфраструктура, інституційне середовище, аграрний сектор, цифровізація торгівлі.

Вступ.

Сучасні товарні ринки характеризуються високим рівнем невизначеності, значною волатильністю цін та зростаючим впливом глобальних економічних факторів, серед яких коливання попиту і пропозиції, зміни валютних курсів, торговельні обмеження, фінансові кризи та геополітичні ризики. Особливо це актуально для аграрних товарних ринків, де динаміка цін визначається сезонністю виробництва, кліматичними ризиками, змінами логістичних ланцюгів постачання та нестабільністю міжнародної кон'юнктури. Додатковим чинником невизначеності виступають процеси глобалізації та фінансiалізації товарних ринків, що посилюють взаємозв'язок між аграрними цінами та фінансовими інструментами, збільшуючи швидкість передачі ринкових шоків.

У цих умовах розвиток біржових деривативів виступає ключовим інструментом модернізації організованого товарного ринку, оскільки дозволяє створювати ефективні механізми управління ризиками та стабілізації доходів учасників ринку. Ф'ючерсні контракти, опціони та інші похідні фінансові інструменти забезпечують можливість хеджування цінових коливань, що особливо важливо для виробників аграрної продукції, трейдерів і переробних підприємств.

Крім того, деривативи виконують функцію індикаторів ринкових очікувань, сприяючи формуванню прозорих цінових сигналів і покращенню процесу price discovery. Розвиток деривативних інструментів також підвищує ліквідність ринку, сприяє стандартизації контрактів і зміцнює інституційну інфраструктуру організованої торгівлі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Огляд наукових публікацій свідчить, що теоретичні основи розвитку біржових деривативів і організованих товарних ринків формуються на поєднанні інституційної економіки (R. H. Coase), неокласичних підходів до вартості та капіталу (J. R. Hicks) і сучасних фінансових моделей управління ризиками та похідними інструментами (J. C. Hull), що обґрунтовує їх роль у підвищенні ефективності ринкових механізмів.

Дослідження Н. Working, Н. R. Stoll і R. E. Whaley підтверджують значення ф'ючерсних контрактів як інструменту хеджування, стабілізації цін та підвищення ліквідності товарних ринків, тоді як українські науковці (М. О. Солодкий, А. Масло) акцентують увагу на структурі організованого товарного ринку та практичних аспектах функціонування товарних деривативів. Інституційний контекст розвитку біржової торгівлі, зокрема вплив регуляторного середовища та інституційної спроможності, розкривається у працях І. Свиноуса, О. Никоненка та В. В. Опалька, що підкреслює

необхідність системного вдосконалення ринкової інфраструктури для підвищення конкурентоспроможності та стабільності аграрних і товарних ринків.

Мета.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі розвитку біржових деривативів як фактора модернізації організованого товарного ринку, визначенні їх впливу на підвищення ефективності ціноутворення, управління ризиками, ліквідність ринку та розвиток інституційної інфраструктури.

Методологія дослідження.

У дослідженні розвитку біржових деривативів та організованого товарного ринку використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: діалектичний метод – для пізнання економічної сутності біржових інструментів і еволюції організованих товарних ринків; системний підхід – для аналізу взаємозв'язків між інституційним середовищем, біржовою інфраструктурою та механізмами ціноутворення; порівняльний аналіз – для зіставлення зарубіжного та вітчизняного досвіду функціонування ф'ючерсних ринків; економіко-статистичні методи – для оцінювання динаміки розвитку біржової торгівлі та ефективності деривативів як інструментів хеджування; інституційний аналіз – для визначення ролі формальних і неформальних правил у формуванні організованого товарного ринку; методи узагальнення та наукової абстракції – для формування теоретичних висновків і обґрунтування напрямів розвитку біржових деривативів.

Результати.

Деривативи – це фінансові контракти, вартість яких залежить від базового активу, зокрема товарів, валют, процентних ставок або індексів. У контексті організованого товарного ринку деривативи, насамперед ф'ючерси та опціони, виступають інструментами управління цінovими ризиками, що виникають внаслідок волатильності ринків. Їх розвиток історично пов'язаний зі становленням біржових інституцій, стандартизацією контрактів і формуванням організованих механізмів торгівлі, які забезпечують прозорість, ліквідність і довіру між учасниками ринку. Від перших зернових бірж XIX століття до сучасних електронних платформ деривативи стали ключовим елементом інфраструктури глобальних товарних ринків.

Інституційна економіка підкреслює роль контрактних механізмів і формалізованих правил у зниженні трансакційних витрат, інформаційної асиметрії та ризиків опортуністичної поведінки [1]. Біржові деривативи виступають інституційним інструментом координації економічних очікувань, оскільки стандартизовані контракти, клірингові механізми та регуляторні процедури створюють передбачуване середовище для взаємодії економічних агентів. У цьому контексті дослідження J. Hicks розглядали деривативи як інструменти розподілу ризику між учасниками ринку [2], тоді як E. Fama підкреслював їхню роль у забезпеченні інформаційної ефективності ринків через механізм price discovery [3].

Основні функції деривативів включають:

– хеджування – захист учасників ринку від несприятливих змін цін шляхом фіксації майбутніх умов угоди. Для аграрних виробників це означає можливість стабілізації доходів і планування виробництва незалежно від короткострокових ринкових коливань;

– спекуляцію – участь інвесторів, які беруть на себе ризики з метою отримання прибутку від зміни цін. Хоча спекулятивна діяльність часто викликає дискусії, вона забезпечує ліквідність ринку та сприяє швидкому відображенню інформації у цінах;

– арбітраж – використання різниці цін на різних ринках або між пов'язаними активами для отримання безризикового прибутку, що сприяє вирівнюванню цін і підвищенню ефективності ринку;

– формування очікувань – деривативні ціни відображають колективні очікування учасників щодо майбутньої кон'юнктури, виконуючи інформаційну функцію для виробників, трейдерів і політиків.

Сучасні дослідження підкреслюють роль деривативів як інструментів фінансового інжинірингу, що дозволяють створювати складні механізми управління ризиками [4]. Водночас науковці звертали увагу на баланс між хеджерами та спекулянтами як необхідну умову стабільності деривативних ринків [5]. Таким чином, розвиток біржових деривативів слід розглядати не лише як фінансову інновацію, а як важливий інституційний механізм модернізації організованого товарного ринку, який сприяє підвищенню його прозорості, ліквідності та ефективності.

Організований товарний ринок – це система біржової торгівлі, що функціонує на основі стандартизованих контрактів, чітко визначених правил торгівлі та регульованих процедур взаємодії між учасниками ринку [6]. Його ключовою особливістю є наявність інституційної інфраструктури, яка забезпечує прозорість операцій, ефективне ціноутворення та мінімізацію ризиків невиконання зобов'язань.

На відміну від позабіржових угод, організований ринок характеризується високим рівнем стандартизації, централізованим клірингом і наглядом з боку регуляторних органів, що сприяє формуванню довіри між учасниками торгівлі. За даними міжнародних біржових асоціацій (FIA, WFE), щорічний обсяг торгів деривативами у світі перевищує десятки мільярдів контрактів, що підтверджує ключову роль організованих ринків у глобальній економіці.

До основних функцій організованого товарного ринку належать:

– price discovery (цінове відкриття) – формування справедливих ринкових цін через взаємодію попиту і пропозиції в умовах прозорої торгівлі. Науковці підкреслюють, що біржові механізми забезпечують швидке включення інформації у ціни [7]. Наприклад, за оцінками CME Group, значна частина глобальних орієнтирних цін на зернові культури формується саме через ф'ючерсні контракти, які слугують бенчмарком для фізичних угод;

– ліквідність – можливість швидких купівлі або продажу активів без значного впливу на їхню ціну. За даними Bank for International Settlements (BIS), високоліквідні деривативні ринки забезпечують значно нижчі спреди купівлі-продажу, що зменшує транзакційні витрати для учасників;

– прозорість – відкритість інформації про ціни, обсяги торгів і умови контрактів. Інституційна теорія розглядає прозорість як ключовий фактор зниження невизначеності [8]. Статистика свідчить, що організовані біржі публікують дані в режимі реального часу, що підвищує ефективність прийняття рішень учасниками ринку;

– гарантія виконання контрактів – завдяки кліринговим палатам і системам маржинальних вимог, біржі забезпечують виконання зобов'язань сторонами угоди. За даними IOSCO, централізований кліринг значно знижує кредитні ризики, порівняно з позабіржовими операціями.

Розвиток деривативів є ключовою складовою еволюції біржових ринків, оскільки похідні фінансові інструменти розширюють функціональність організованої торгівлі, забезпечуючи ефективні механізми управління ризиками та формування очікувань щодо майбутніх цін. Дослідження науковців розглядають деривативи як інструменти розподілу ризику між економічними агентами, тоді як сучасні фінансові теорії акцентують на їх ролі у підвищенні ефективності ринку через покращення ліквідності та інформаційної функції [9].

За статистикою FIA, понад 80 – 90% обсягів торгів на провідних товарних біржах світу припадає саме на деривативні інструменти, що підтверджує їх стратегічне значення для модернізації організованого товарного ринку та інтеграції його у глобальну фінансово-економічну систему.

Розвиток біржових деривативів є одним із ключових чинників модернізації організованого товарного ринку, оскільки забезпечує підвищення ефективності ціноутворення, створює інструменти управління ризиками та сприяє зростанню ліквідності торгівлі. У сучасних умовах глобалізації та фінансiалiзацiї економiки деривативи виконують функцiю не лише фiнансових iнструментiв, а й iнституцiйного механiзму, що підвищує стабiльнiсть i прозорiсть ринкових процесiв.

Насамперед біржові деривативи сприяють підвищенню ефективності ціноутворення.

Ф'ючерсні ціни відображають колективні очікування учасників ринку щодо майбутньої кон'юнктури, що дозволяє формувати більш об'єктивні цінові сигнали та зменшувати інформаційну асиметрію. Дослідження теорії ефективних ринків підтверджують, що біржові ціни швидко реагують на нову інформацію, забезпечуючи процес price discovery [10].

За даними CME Group, значна частина світових референтних цін на зернові культури формується на основі ф'ючерсних контрактів, які використовуються як орієнтир для фізичних угод. Обсяги торгів товарними деривативами на провідних світових біржах обчислюються мільярдами контрактів щорічно, що свідчить про їх ключову роль у визначенні ринкових цін.

Важливим аспектом є управління ризиками. Деривативи дозволяють виробникам, трейдерам і переробним підприємствам фіксувати ціни на майбутні періоди, знижуючи вплив волатильності та невизначеності. За оцінками Bank for International Settlements (BIS), використання деривативних інструментів дозволяє компаніям зменшувати ризики коливань доходів і стабілізувати грошові потоки. У країнах із розвинутою біржовою інфраструктурою значна частка аграрних виробників використовує хеджування через ф'ючерси, що сприяє підвищенню фінансової стабільності сектору. Наприклад, у США обсяги торгів зерновими деривативами на біржах значно перевищують фізичні поставки, що демонструє їхню роль як інструменту страхування ризиків і формування очікувань.

Крім того, деривативи сприяють розвитку ліквідності ринку. Стандартизовані контракти залучають ширше коло учасників, включаючи інституційних інвесторів, спекулянтів і арбітражерів, що підвищує глибину ринку та зменшує спреди між цінами купівлі та продажу. За статистикою Futures Industry Association (FIA), глобальний обсяг торгів деривативами перевищує десятки мільярдів контрактів на рік, причому значна частка припадає на товарні інструменти. Висока ліквідність сприяє швидкому укладанню угод, знижує трансакційні витрати та робить ринок більш стійким до зовнішніх шоків.

Міжнародний досвід розвитку біржових деривативів демонструє, що похідні фінансові інструменти є фундаментальною складовою ефективного функціонування організованих товарних ринків. Провідні світові біржі, такі як CME Group (США), Euronext (Європа) та Intercontinental Exchange (ICE), сформували високорозвинуті екосистеми торгівлі деривативами, які забезпечують прозоре ціноутворення, управління ризиками та високу ліквідність ринків. За даними Futures Industry Association (FIA), глобальний обсяг торгів деривативами перевищує 80–90 млрд контрактів щорічно, причому значна частка припадає саме на товарні ф'ючерси та опціони, що підкреслює їх ключову роль у сучасній фінансовій інфраструктурі.

Одним із ключових факторів успіху міжнародних бірж є розвиток клірингових центрів, які виступають центральними контрагентами (CCP) та гарантують виконання угод. Клірингові палати знижують кредитний ризик і забезпечують стабільність ринку навіть у періоди високої волатильності. За оцінками IOSCO та BIS, централізований кліринг значно зменшує системні ризики, порівняно з позабіржовими операціями, оскільки всі угоди проходять через систему гарантійних фондів і контролю маржинальних вимог.

Важливим елементом є маржинальні системи, які забезпечують фінансову дисципліну учасників ринку. Внесення початкової та варіаційної маржі дозволяє знижувати ризик дефолтів і підтримувати стабільність біржових операцій. Наприклад, на біржах CME Group система щоденного mark-to-market забезпечує постійне коригування позицій відповідно до ринкових змін, що мінімізує накопичення ризиків.

Ще одним ключовим фактором виступає стандартизація контрактів, яка спрощує процес торгівлі та підвищує ліквідність. Стандартизовані умови щодо обсягів, якості товарів, термінів поставки та механізмів розрахунку дозволяють залучати ширше коло учасників і сприяють формуванню глибоких ринків. За даними CME Group, стандартизація сприяла значному зростанню обсягів торгів зерновими деривативами, які використовуються як глобальні бенчмарки для ціноутворення.

Важливу роль відіграють також цифрові торгові платформи, які забезпечують електронну торгівлю в режимі реального часу, автоматизацію процесів і доступ до глобальних ринків. Сучасні біржі використовують алгоритмічну торгівлю, аналітичні системи обробки даних і цифрові клірингові рішення, що підвищує швидкість укладання угод і знижує транзакційні витрати. За статистикою провідних бірж, понад 90% операцій з деривативами здійснюються через електронні торгові системи, що підтверджує вирішальну роль цифровізації у розвитку біржової інфраструктури.

Розвиток біржових деривативів в Україні стримується низкою системних проблем, які мають інституційний, інфраструктурний і поведінковий характер. Незважаючи на значний потенціал аграрного сектору та вагому роль України у глобальній торгівлі зерновими культурами, рівень розвитку організованого товарного ринку та деривативних інструментів залишається обмеженим, порівняно з провідними світовими практиками.

Однією з ключових проблем є недостатня ліквідність бірж, що знижує ефективність механізмів ціноутворення та обмежує можливості хеджування ризиків. За оцінками експертів ринку, значна частина операцій із аграрною продукцією в Україні здійснюється позабіржовим шляхом, тоді як частка організованої біржової торгівлі залишається відносно низькою. У глобальному контексті ситуація є протилежною: за даними Futures Industry Association, на провідних світових біржах понад 80–90% торгів припадає на стандартизовані деривативні контракти, що забезпечує високу ліквідність і прозорість ринку.

Важливим обмеженням є низький рівень фінансової грамотності та недостатня обізнаність учасників ринку щодо можливостей використання деривативів. Значна частина аграрних виробників не використовує інструменти хеджування через недостатнє розуміння їх механізмів або побоювання щодо складності фінансових продуктів. За оцінками міжнародних досліджень фінансової інклюзії, рівень використання складних фінансових інструментів у країнах із перехідною економікою значно нижчий, ніж у розвинених юрисдикціях, що стримує розвиток організованих ринків.

Суттєвими залишаються і інституційні бар'єри, зокрема нестабільність нормативно-правового середовища, недостатній розвиток клірингової інфраструктури та обмежена довіра до біржових інституцій. Інституційна економіка підкреслює, що ефективність ринків залежить від якості правил і механізмів їх виконання; в Україні ж історично сформована практика прямих контрактів між контрагентами знижує стимул до використання стандартизованих біржових інструментів.

Ще однією проблемою є обмежений доступ до фінансових інструментів і капіталу, що ускладнює участь малого та середнього бізнесу у деривативних ринках. Високі вимоги до маржі, недостатня кількість фінансових посередників і слабкий розвиток фінансових ринків обмежують можливості використання деривативів для управління ризиками. За даними Світового банку, доступ до фінансування для малого аграрного бізнесу в Україні залишається одним із ключових викликів, що негативно впливає на впровадження сучасних фінансових інструментів.

Подальший розвиток біржових деривативів в Україні потребує системного підходу, що поєднує інституційні реформи, технологічну модернізацію та підвищення фінансової культури учасників ринку. Реалізація комплексних напрямів розвитку дозволить підвищити ліквідність організованого товарного ринку, зміцнити його інфраструктуру та інтегрувати національну систему біржової торгівлі у глобальний економічний простір.

1. Гармонізація законодавства з ЄС. Важливим напрямом є адаптація національного регуляторного середовища до європейських стандартів (MiFID II, EMIR та інші директиви), що забезпечить прозорість ринку, захист інвесторів і стабільність фінансової інфраструктури. Гармонізація правил дозволить підвищити довіру міжнародних учасників, спростити доступ до іноземного капіталу та створити умови для розвитку похідних фінансових інструментів відповідно до світових практик.

2. Створення ефективної клірингової системи. Розвиток централізованого клірингу є ключовою умовою підвищення надійності біржових операцій. Клірингові центри виступають центральним контрагентом і гарантують виконання угод, знижуючи кредитні та операційні ризики.

Впровадження сучасних маржинальних систем, автоматизованих процедур управління ризиками та гарантійних фондів сприятиме підвищенню стабільності ринку та залученню інституційних інвесторів.

3. Освітні програми з хеджування. Підвищення рівня фінансової грамотності учасників ринку, особливо аграрних виробників і малого бізнесу, є важливим фактором розвитку деривативів. Освітні ініціативи можуть включати навчальні курси, сертифікаційні програми, практичні тренінги з використання ф'ючерсів та опціонів, а також створення інформаційних платформ із доступними аналітичними матеріалами. Це сприятиме популяризації інструментів хеджування та підвищенню ефективності управління ризиками.

4. Цифровізація біржової торгівлі. Впровадження сучасних електронних торгових систем, автоматизованих клірингових платформ і цифрових інструментів аналізу даних дозволить підвищити швидкість укладання угод, зменшити транзакційні витрати та забезпечити доступ ширшого кола учасників до біржової торгівлі. Використання технологій big data, алгоритмічної торгівлі та цифрових реєстрів сприятиме підвищенню прозорості ринку і його інтеграції у глобальні торгові мережі.

5. Інтеграція з міжнародними біржами. Співпраця з провідними світовими торговими майданчиками (CME Group, Euronext, ICE) може сприяти впровадженню міжнародних стандартів, залученню іноземних інвесторів і розвитку ліквідності. Інтеграція у глобальні системи торгівлі дозволить використовувати міжнародні бенчмарки цін, розширити доступ до деривативних інструментів і підвищити конкурентоспроможність українського товарного ринку.

Реалізація зазначених напрямів створить передумови для модернізації організованого товарного ринку, підвищення ефективності ціноутворення та розвитку сучасної біржової інфраструктури, що відповідає міжнародним стандартам.

Висновки і перспективи.

Розвиток біржових деривативів виступає ключовим фактором модернізації організованого товарного ринку, оскільки забезпечує ефективніше ціноутворення, створює інструменти управління ризиками та сприяє підвищенню ліквідності торгівлі. Використання ф'ючерсних і опціонних контрактів дозволяє учасникам ринку формувати обґрунтовані цінові очікування, мінімізувати вплив волатильності та підвищувати стабільність фінансових результатів, що особливо важливо для аграрного сектору, який характеризується високим рівнем невизначеності. Біржові деривативи також сприяють прозорості ринку, стандартизації торгових процесів і зниженню транзакційних витрат, що підвищує ефективність функціонування ринкової інфраструктури.

Для України формування розвинутого ринку деривативів є стратегічним напрямом інтеграції у глобальні товарні та фінансові ринки, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та зміцнення позицій на міжнародній арені. Запровадження сучасних клірингових систем, гармонізація регуляторного середовища з європейськими стандартами, цифровізація біржової торгівлі та підвищення фінансової грамотності учасників можуть створити передумови для активізації використання деривативних інструментів. У довгостроковій перспективі розвиток біржових деривативів сприятиме формуванню більш глибокого, прозорого та ліквідного організованого товарного ринку, здатного ефективно реагувати на глобальні виклики, підтримувати стабільність доходів виробників і забезпечувати сталий розвиток економіки.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом інституційних і регуляторних механізмів розвитку біржових деривативів в умовах інтеграції України до європейського економічного простору та адаптації до стандартів ЄС. Важливим напрямом є розроблення методичних підходів до оцінювання ефективності деривативних інструментів у хеджуванні аграрних ризиків, з урахуванням воєнних викликів, волатильності світових ринків і кліматичних факторів. Перспективним також є дослідження цифровізації біржової торгівлі, впровадження сучасних клірингових систем і використання фінтех-рішень для підвищення

прозорості, ліквідності та доступності організованого товарного ринку.

Список використаних джерел

1. Coase R. H. The firm, the market and the law. Chicago : University of Chicago Press, 1988. 217 p.
2. Hicks J. R. Value and capital: an inquiry into some fundamental principles of economic theory. Oxford : Clarendon Press, 1939. 340 p.
3. Hull J. C. Options, futures and other derivatives. 10th ed. Boston : Pearson, 2018. 816 p.
4. Stoll H. R., Whaley R. E. Futures markets. *Journal of Finance*. 1990. Vol. 45, №1. P. 1–17.
5. Масло А. Економічна сутність організованого товарного ринку, його функції та структурні елементи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-13>. [in Ukr.].
6. Working H. Futures trading and hedging. *American Economic Review*. 1953. Vol. 43, №3. P. 314–343.
7. Свиноус І., Никоненко О. Інституційне середовище як фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємств. *Development Service Industry Management*. 2025. №4. С. 187–194.
8. Солодкий М. О. Товарні деривативи: теорія і практика. *Моніторинг біржового ринку*. 2014. №7. С. 19–27.
9. Солодкий М. О. Ф'ючерсний ринок – фактор стабілізації ціноутворення. *Моніторинг біржового ринку*. 2014. №1. С. 12–15.
10. Опалько В. В. Інституційне забезпечення скорочення соціально-економічної нерівності у сучасних умовах розвитку. *Сталій розвиток економіки*. 2018. №3 (40). С. 16–24.

Статтю отримано: 13.09.2025 / Рецензування 03.12.2025 / Прийнято до друку: 30.12.2025

Mykola Ilchuk

Dr. Sc. (in Economics), Professor
Head of Department

Department of Entrepreneurship and Exchange Activity
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

E-mail: ilchuk.m.m@nubip.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5129-6110

Vitaliy Radko

Dr. Sc. (in Economics), Professor

Department of Entrepreneurship and Exchange Activity
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

E-mail: vitradko@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2840-394X

Olga Tomashevskya

Ph.D. (in Economics), Associate Professor, Associate Professor
Department of Entrepreneurship and Exchange Activity
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

E-mail: tomashevskya2011@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2444-7259

Vladyslav Tomashevskyy

Assistant Lecturer

Department of Entrepreneurship and Exchange Activity
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

E-mail: tomashevs@ukr.net
ORCID: 0009-0001-1139-1372

DEVELOPMENT OF EXCHANGE-TRADED DERIVATIVES AND AN ORGANIZED COMMODITY MARKET

Abstract

Introduction. Modern commodity markets are characterized by a high level of uncertainty, significant price volatility, and the growing influence of global economic factors, including fluctuations in supply and demand, exchange rate changes, trade restrictions, financial crises, and geopolitical risks. This is particularly relevant for agricultural commodity markets, where price dynamics are determined by production seasonality, climate risks, changes in logistics supply chains, and instability of the international market environment.

Methods. The study of the development of exchange-traded derivatives and the organized commodity market is based on a set of general scientific and special research methods, including the dialectical method to explore the economic nature of exchange instruments and the evolution of organized commodity markets; a systemic approach to analyze the interrelationships between the institutional environment, exchange infrastructure, and pricing mechanisms; comparative analysis to contrast international and domestic experience in futures market functioning; economic and statistical methods to assess the dynamics of exchange trading development and the effectiveness of derivatives as hedging instruments; institutional analysis to determine the role of formal and informal rules in shaping the organized commodity market; and methods of generalization and scientific abstraction to formulate theoretical conclusions and substantiate directions for the development of exchange derivatives.

Results. The research findings demonstrate that the development of exchange-traded derivatives enhances the efficiency of the organized commodity market by improving pricing mechanisms, expanding risk management instruments, and increasing trading liquidity. It has been established that the use of futures and options contracts contributes to income stabilization for market participants, reduces the impact of price volatility, and increases the transparency of exchange infrastructure, which is particularly important for the agricultural sector. It is substantiated that, for Ukraine, the formation of a full-fledged derivatives market requires institutional improvement, digitalization of exchange processes, and harmonization of the regulatory environment with international standards to strengthen integration into global markets.

Discussion. Further research perspectives are related to an in-depth analysis of institutional and regulatory mechanisms for the development of exchange-traded derivatives in the context of Ukraine's integration into the European economic space and adaptation to EU standards. An important direction is the development of methodological approaches to assessing the effectiveness of derivatives instruments in hedging agricultural risks, taking into account wartime challenges, global market volatility, and climate factors.

Keywords: exchange-traded derivatives; organized commodity market; futures contracts; options contracts; hedging; risk management; pricing; market liquidity; exchange infrastructure; institutional environment; agricultural sector; digitalization of trading.

References

1. Coase, R.H. (1988). *The firm, the market and the law*. Chicago : University of Chicago Press.
2. Hicks, J.R. (1939). *Value and capital: An inquiry into some fundamental principles of economic theory*. Oxford : Clarendon Press.
3. Hull, J.C. (2018). *Options, futures, and other derivatives : 10th ed.* Boston : Pearson.
4. Stoll, H.R., & Whaley, R.E. (1990). Futures markets. *Journal of Finance*, 45 (1), 1–17.
5. Maslo, A. (2024). Ekonomichna sutnist orhanizovanoho tovarnoho rynku, yoho funktsii ta strukturni elementy [Economic essence of the organized commodity market, its functions and structural elements]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society], 64. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-13>. [in Ukr.].
6. Working, H. (1953). Futures trading and hedging. *American Economic Review*, 43 (3), 314–343.
7. Svyynous, I., & Nykonenko, O. (2025). Instyutsiine seredovyshe yak faktor zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv [Institutional environment as a factor in ensuring enterprise competitiveness]. *Development Service Industry Management*, 4, 187–194. [in Ukr.].
8. Solodkyi, M.O. (2014). Tovarni deryvatyvy: teoriia i praktyka [Commodity derivatives: Theory and practice]. *Monitorynh birzhovoho rynku* [Exchange Market Monitoring], 7, 19–27. [in Ukr.].
9. Solodkyi, M.O. (2014). Fiuchersnyi rynek – faktor stabilizatsii tsinoutvorennia [Futures market as a factor in price stabilization]. *Monitorynh birzhovoho rynku* [Exchange Market Monitoring], 1, 12–15. [in Ukr.].
10. Opalko, V.V. (2018). Instyutsiine zabezpechennia skorochennia sotsialno-ekonomichnoi nerivnosti u suchasnykh umovakh rozvytku [Institutional support for reducing socio-economic inequality in modern development conditions]. *Stalyi rozvytok ekonomiky* [Sustainable Development of Economy], 3 (40), 16–24. [in Ukr.].

Received: 09.13.2025 / Review 12.03.2025 / Accepted 12.30.2025